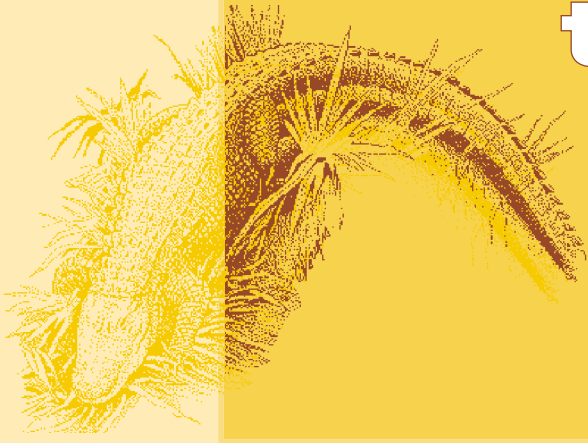

kurtarılabilecek türler

Kelaynaklar

Bir söylenceye göre kelaynak üretkenliğin simgesidir. Ama ne yazık ki, insanlığa bolluğu, üretkenliği müjdeleyen bu kuş, kendisi için aynı müjdeyi veremiyor. 1958 yılından beri kelaynaklar bir yaşam savaşı veriyorlar; çünkü soyları tükenme noktasında.

Kuşların bizi en etkileyen yönleri güzellikleri. Ama her kuş o kadar da güzel olmayabilir. İşte kelaynaklar da bunlardan biri. Bir kuşun sahip olabileceği en önemli beğeni ögesi olan göz alıcı, uzun tüyler onlarda farklı bir yapıya bürünmüş. Başlarında hiç tüy yok. Yani keller. Gerdanları da tüysüz ve kırmızı. Boyun kısımlarındaki tüylerse uzun; hem de oldukça uzun. Kanatlarında da parlak mor bir renk dağılımı var. Yani kelaynaklara ilk gördüğünüzde "ne güzel kuş" demeyebilirsiniz. Ama kelaynaklar çok özel kuşlar. Öyle özeller ki, adlarına şenlikler düzenleniyor, hatta bazı insanlar kelaynaklara 'bahar' diyorlar.

Boyları 75 cm. Ağırlıkları konusunda belirgin bir bilgi yok. Kelaynakların aşağıya doğru hafifçe kıvrılmış kırmızı gagaları, kırmızımsı pembe ayakları en belirgin özellikleri. 'Ge, gra gr' ya da 'gu' biçiminde bir ses çıkarıyorlar. Aralarında böyle konuşuyorlar da diyebiliriz. En çok çekirge, kertenkele, yılan, kurbağa ve böcekleri yiyorlar. Doğal koşullar onlar için elverişli olursa, 25-30 yıl yaşayabiliyorlar.

olduğunu söyleyebiliriz. Kelaynakların diğer üreme yeriye, Şanlıurfa ilimizin ilçelerinden birisi olan Birecik. Yani bizim ülkemiz. Böyle olunca da, Türkiye için, özellikle de Türkiye'deki çocuklar için kelaynakların ayrı bir önemi var; çünkü bundan sonra onların yaşamda kalabilmeleri, soylarını sürdürebilmeleri Türkiye'deki çocukların çabalarıyla olacak.

Birecik'e gelen göçmenler, kayalık yerlere yuva yapıyor ve bir defada 3-5 yumurta verebiliyorlar. Doğal koşullar onlar için uygun olsaydı, içinde bulunduğumuz şubat ayının ortalarına doğru koloniler halinde Birecik'e gelip, kayalıklara yerleşecek ve çiftleşeceklerdi. Geldikten sonra, yuvalarını seçmeleri, çiftleşmeleri mart ayının ortalarına kadar sürecek ve yumurtalarını olgunlaştırmak için, 28 gün süreyle kuluçkaya yatacaklardı. Sonra mı? Sonrasında yumurta çatlayacak, çıkan yavru yaklaşık 48 gün sonra uçabilir hale

Fotoğraf Sami Aytaç

Kelaynakların doğal yaşam ortamları çıplak kayalık dağlar ve el değmemiş kıyılar. Kelaynaklar tek eşli kuşlar ve üremek için göçüyorlar. Kışı Afrika'da Etiyopya ve Madagaskar'da geçiriyor, sonra da yeni kelaynaklar dünyaya getirmek için yola koyuluyorlar. Onlar, dünyada yalnızca iki yere yuva kuruyorlar. Bu yerlerden biri Fas'ta. Ama buradaki kelaynakların davranış ve kalıtsal özellikler bakımından oldukça farklılaşmış

gelip, büyükleriyle göçe hazırlanmaya başlayacaktı. Bu sırada aylardan temmuz olacaktı. Ama ne yazık ki bu doğal döngü artık yok. Onların yaşayanlarının çoğu kafeslerde tutsak; bir kısmı da özgür olsa bile, türlü nedenlerle geri dönemiyor. Bugün onlardan geriye kalan, yalnızca 60 birey.

Kelaynakların acıklı tükeniş öyküsü, insanların çöl çekirgelerine karşı verdiği kimyasal savaş

Fotoğraf Sami Aytaç

1967'de verildi. Ama kelaynaklar o sırada hâlâ çoğalamıyorlardı. Bunun üzerine, Orman Genel Müdürlüğü 1972 yılında Birecik'te Kelaynak Üretim İstasyonu'nu kurdu. Bu istasyonda ağlarla yakalanmış iki ergin ve dokuz yavru kelaynak kafeslere yerleştirildi. Bu, kelaynakların insana bağımlı yaşayacakları, başka bir deyişle doğal yaşama uyumunu kaybetmiş kelaynaklar üretileceği anlamına

geliyordu. Oysa kelaynaklar gibi, bütün hayvanların istediği, kendi kendilerine çoğalıp, doğal ortamlarında yaşamak.

sonucunda başladı. Nasıl mı? 1900 yıllarının başlarında Birecik'te 600 çift kelaynak ailesi yaşıyordu. Bu kuşlar Birecik'teki yuvalarında hem çok mutlu hem de çok özgürdüler. Bu yıllarca böyle sürdü. Ama bir gün Suriye ve Irak'tan ülkemizin Güneydoğu Anadolu Bölgesi'ne çöl çekirgelerinin geldiği ve bu çekirgelerin özellikle tarımsal üretime zarar vereceği bildirildi. Yetkililer hemen kolları sıvayıp çekirgeleri yok etmenin yollarını aradılar. Buldular da. Bu işi DDT adı verilen bir tür zehirle yapacaklardı. Aslında bu karar çevrenin bozulmasıyla aynı anlama geliyordu ve ne yazık ki bilimsel gerçekler o yıllarda aydınlanmadığı için yetkililer bunun farkında değillerdi.

1958-1960 yıllarında DDT bölgede bol miktarda kullanıldı. İlaçlama, bölgenin tamamına uçaklarla, havadan püskürtme yoluyla yapıldı. DDT'nin çevreye verdiği zarar şimdi çok iyi biliniyor. Hatta bu ilacın kullanımı geç de olsa yasaklandı. Ama o yıllarda, yapılan bu uygulama sonucunda, besinlerinden biri de çekirgeler olan 600'den fazla kelaynak zehirlenerek yaşamını yitirdi.

DDT'nin etkisi hemen geçmez. Uzun yıllar atıldığı ortamda zehir etkisini sürdürür. O yıllarda yapılan ilaçlamada da böyle oldu: Yapılan araştırmalarla, kelaynakların hem yavrularında hem de yumurtalarında öldürücü oranlara varan zehir saptandı. Araştırmacılar, bu zehirin DDT kaynaklı olduğunu belirttiler. Kelaynaklar üreyemez olmuştu.

Bu durumun farkına varan yetkililer, Dünya Yaban Hayatı Vakfı'yla işbirliğine geçtiler. Kelaynakların koruma altına alınması kararı

Kelaynakların karşılaştıkları gerçekse çok farklı oldu: Beslenme dengeleri bütünüyle bozulmuştu. Çünkü, tarımsal ilaçlar onların besin olarak aldıkları canlıların da zehirlenmesine yol açmış, dolayısıyla besinleri ya yitip gitmiş ya da onları zehirler olmuştu. Bir yandan da avcılar yaşamlarına son veriyordu. Göç sırasında uzun bir yol katettikleri için yorgun düşüyor, avcılarının tüfeklerinden çıkan kurşunlardan kaçamıyorlardı. Kötü hava koşulları, yuvalarını kurdukları yerlerde yükselen binalar onların sayısını gün be gün azalttı. Deneyimli kuşlarla birlikte göç etme şansları kalmayan acemi kelaynaklar geri dönmez oldu.

Şimdi hayvanat bahçelerine koyduğumuz, üretim istasyonunda sayılarını artırmaya çalıştığımız bir avuç kelaynakla başbaşa kaldık. Adlarına festivaller düzenliyoruz. 20 Nisan'da yine Birecik Kelaynak Festivali düzenlenecek. Birecik halkı, ilkbaharın geldiğini bu şenlikle anlayacak. Ama kelaynaklar gelecek mi ki bahar müjdelensin? Bu soruyu düşünmek ve çözüm üretmek hepimizin sorumluluğu. Bunu hiçbir zaman unutmamamız gerekiyor. Sizlerin çevreye, doğal yaşama karşı göstereceğiniz duyarlık, kelaynaklar gibi bugün tükenme noktasında olan deniz kaplumbağalarının, Akdeniz foklarının, ceylanların, alageyiklerin, vaşakların, karakulakların, kalkan balıklarının, mercanların, yaşamda varolabilmesini sağlayacak.

. Gülgün Akbaba